
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2011 (год. XX), ISSN 0861–7902

СЪОБЩЕНИЯ

Надежда ДРАГОВА

УЧЕНИЧЕСКИ РЪКОПИСЕН ВЕСТНИК „УТРО ДНЕВНИК“

Работа посвящена анализу трех номеров издания “Утро дневник”, выходявшего в 1867 г. в городе Елена. Это рукописная газета, которую издавали школьники под руководством С. С. Бобчева, будущего академика. Автор определяет газету как уникальное явление, заслуживающее специального исследования.

Ученически ръкописен вестник “Утро дневник” се издава в гр. Елена през лятото и есента на 1867 г. Всеки брой е от два двойни листа на ученическа тетрадка. Калиграфски се подчертава „главата на вестника” – „УТРО ДНЕВНИК”, а чрез имитация на печатарски шрифт отделната страница е разделена още веднъж на две текстови колони.

Неясно кога, вероятно след 1880 г., когато се завръща от Русия в Източна Румелия, С. С. Бобчев е дал на книговецът пълно течение от ученическия вестник, което да бъде подвързано със солидни картонени корици, обхванати от гръб с кожа. Повторна пагинация не е нанасяна. Останало е първоначалното обозначение на броевете – датата и поредните номера, според последователността на преписването им в един и същ ден. Обикновената практика е 4 броя на ден (всички различни!), но в някои дни излизат по два, а през есента и до 6–7 броя.

Единствената възможност за библиографиране на материалите от „УТРО ДНЕВНИК” остава чрез датата, обозначена в главата на вестни-

ка, и поредния брой от същия ден. (С малки изключения – в такава последователност са и подвързани). Побрани са в два тома, от които вторият е двойно по-обемен. Въпреки солидната подвързия, вече има разпокъсани листове: в началото и в края на първия том; в началото на втория. Някои са изтръгнати, други естествено разпаднали се. Подвързаните два тома не са били реставрирани и има опасност (някъде вече и проявена) хартията от преди 140 години да започне да се начупва и люспи, тъй като не е съхранявана при специални климатични условия. Това прави наложително фотографирането на вестника с дигитален апарат и пренасянето му на първо време върху електронен носител, за да могат да го прочетат повече изследователи.

В запазените броеве от ръкописния вестник първият е бр. 3 от 26 юни 1867 (след няколко разпокъсани листчета в началото на подвързания том). Можем да предполагаме, че това са част от бр. 1 и 2 от същата дата 26 юни. Бр. 1 от 3 септември, който се оказва в началото на следващия подвързан том, също е разкъсан.

Последен е бр. 4 от 3 септември 1867, като не се предвижда да е финален. Няма никакво предупреждение, а и в предшестващ бр. 2 от същата дата е обещаван отговор на графична задача: „Що е туй после ний за него ще кажем”. Прекъсването на изданието е станало инцидентно. Вероятна причина може да бъде изпращането на С. С. Бобчев в Цариград да учи като стипендиант в Медицинското училище, където постъпва през 1868 г.

Ще разгледаме вестника в обема на оцелялото: бр. 3 от 26 юни 1867 г., фрагмент от бр. 2 и цял бр. 3 – 3 окт. 1867, бр. 4.

Възприемам думата „дневник” в заглавието като обозначение на „всекидневник”, поради което ще цитирам вестника само като „Утро”.

Когато двата подвързани тома попаднаха в ръцете ми, първата задача беше да ги идентифицирам и ситуирам в историята на Българското възраждане. Това не представляваше никаква трудност: добре позната е биографията на академик Стефан Савов Бобчев – роден в 1853 г., учил в класното училище в родния си град Елена, при даскал Стоян Робовски¹, а после помощник-учител при Никифор Попконстантинов². Това бързо внесе яснота в ситуацията, в която е списван вестникът. Изненадата бе в неочакваното усилие и умение на учениците-журналисти да намерят четлива структура на вестника, да поддържат външния му вид привлекателен и да внесат в него невероятно богата информация, съобразена с интересите на техните връстници.

Всички определящи инициативи там са на С. С. Бобчев, тогава на 14 години. С присъщата за тази възраст мания за афирмация чрез личен калиграфически подпис той „подпечатва” всичките си начинания. В различните броеве обаче се наблюдават разлики в почерците на преписвачите, което ни кара да предполагаме сътрудничество и от други съученици. А има и случаи, които издават намесата на възрастен помощник – вероятно учител. С напредването на издателската динамика правописът започва да се разваля и се показва трайно присъствие на други почерци. След като е ясно, че основните текстове са възприети (със съкращения и редакции) от официални български издания, които имат вече ортографически правила, правописните грешки и повсеместната употреба на диалекта оставят впечатление, че писарите са станали неколцина, а текстът не се преписва от модел, а им се диктува общо. Още повече, че се появява длъжност „помощник” – отначало срамежливо представен с инициали на името му, а после и в развързан вид.

Вестникът има цена. Множество са поканите към неплатили абонати. Има и обяснителни писма към някакъв (неназован) високопоставен поръчител с инициали СП. Предполагам, че това е Стоян Попандреву – Робовски. Но тези взаимоотношения при прочита остават неясни.

За изследователя на Възраждането ръкописният вестник е изключителна находка. Той е УНИКАТ, свидетелстващ преди всичко за българското класно образование тогава, а с широтата на темите и ползването на места на текстове на френски, гръцки, руски, арабски и турски – и за разнообразието на придобиваните компетентности във възрожденското училище. В друг, вече обществен аспект – този уникат документира интересите на ученическата публика към състоянието на редица институции в Европа, в Азия и в Новия свят. Съкровена е съпричастността им към националните събития.

Забележителен е интересът към тогавашните български писатели и творбите им, които предизвикват и творчески опити от „вестникарите” – стихове, проза, диалози. Нов момент за възрожденската образованост е природо-научната грамотност. Авторитетно е наложена и СТАТИСТИКАТА като актуален социологичен инструмент. Продължават да се ценят фолклорните текстове (включително и хумористичните песни) и историческата информация. Припомнят се и модели от античната епоха. Да не забравяме, че единият от учителите им е Стоян А. Робовски – внук на Дойно Граматик (1801–1858), преписал и допълнил още в 1784 г. Вариант на „История славянобългарска”. Ст. Робовски е възпитаник на

баща си поп Андрей Робовски (1801–1858)³, учил и в Свищов при Христаки Павлович, където създал връзки и с Неофит Бозвели.

Учителят, който оценява големите дарби на малкия Стефан Бобчев, е Никифор Попконстантинов. Той е завършил Херсонската семинария в Одеса (1842–1845) и е от кръга на българските одески възпитаници: Наден Геров, Иван Богоров и даскал Ботьо Петков, с когото имат и съавторски публикации. След завръщането си от Русия в 1845 г. той открива класното училище в Пазарджик, но поради интриги и политически обвинения се прибира в родния си град. После учителства в Габрово (1856–1859), където се сближава с кръга до Петко Рачев Славейков и сътрудничи в някои негови вестници. След Кримската война отново се завръща в гр. Елена и остава там учител до 1875 г.

Близостта на С. Бобчев с учителя Никифор Попконстантинов (бил е негов помощник-учител) освен стабилно образование му дава и ориентацията към руските книги, към руските политически и научни начинания.

Така че възпитанието и образованието на еленските юноши, дръзнали през 1867 г. да стават вестникари, е в един изключително интензивен център на всички направления в тогавашното възраждане. С обемния корпус от история, фолклор и античност вестник „Утро“ става свързващ мост с българската просвещенска стратегия от 20-те и 40-те години на 19-ти век.

Очевидна е постигнатата пълнота и континуитет на националното образователно направление! В тази публикация⁴ обаче наблюденията върху в. „Утро“ ще са в предварителен порядък – поради невъзможността в краткия срок от запознаването ми с двата подвързани тома да бъдат изследвани многобройните смислови полета на материала. Бъдещата задача е не толкова в детайлните уточнения (безусловно важни в перспектива!), но в изискването да се установят главните извори и примери, с които е обвързан вестникът. Този интерес е двуспектен – конкретно за градивото на ученическия вестник и като селекция от юношите-читатели за излизашите официални български и чужди вестници.

Още е недоказуемо и за коя публика реално е предназначено размножаването на толкова броеве (на ден от четири – до шест) и в какъв тираж. Ще са нужни много четения в мемоарните текстове за гр. Елена през 60-те години на 19-ти век и най-вече вникване в незабелязвани досега биографични знаци от солидния корпус публикации на самия академик Бобчев (и мемоарни, и научни, и учебникарски)⁵. Чак тогава ще може да се предложи визия за веригата: ПРОБЛЕМАТИКА, актуална

за град Елена в 1867 г. – ВЪЗМОЖЕН ДОСТЪП на редакторите до информация – МЕТАМОРФОЗИ И ТЕХНИКИ за ТРАНСФЕРИРАНЕ към конкретната ПУБЛИКА (по възможност и тя документирана). Очевидно е, че сме изправени пред задача, предполагаща дълъг период на усилия. Въпреки това – наложителна е една предварителна опознавателна публикация в очакване, че тя ще предизвика по-многоностранен научен интерес.

Друга важна причина ме възпира (засега) да формирам окончателна визия за този уникат: в българската наука нямаме монография (в полагаемата ѝ се цялост) върху ръкописната журналистика в България. А тя е доказана практика за повече от век: и през Възраждането, и в модерната епоха. Познати и оценени са отделни вестници на хъшовската емиграция в Румъния; листовки и опити за вестници в подготовката и в хода на Македоно-Одринското освободително движение (в края на 19-ти – началото на 20-ти в. вече на машинопис); нелегални антифашистки вестници (вече на циклостил); при тоталитаризма – самиздат, предимно списания.

Досега подходът към тях (дори при специалист от ранга на Георги Боршуков) е главно документационен. А в тази традиция са важни не само идеологическите, политически и организационни разлики. Важна е размяната на статутите между двата медийни субекта: вестникари и публика. В официалната преса те са поставени в много гъста мрежа от забрани – обявени и подразбиращи се. (За османската империя политическите са чрез безпощадна цензура, но има и институционални – интересите и интригите на Фенерската гръцка патриаршия). Освен тях обаче много активни са и персонално-охранителните: най-видими и естествени са жестовете за създаване и опазване на личен престиж и отменно – за увреждане авторитета на опонентите. Не е нужно да се изброяват възможните ограничения, за да се съгласим, че субектът ВЕСТНИКАРИ е територия на всяческа ПРИНУДА. СВОБОДАТА в пространствата на медийния контакт е в територията на читателя. Той сам избира своя вестник и своята позиция към отделните негови публикации.

В РЪКОПИСНИЯ ВЕСТНИК се разменят условията. Авторите на ръкописната медия се ползват с всяческа свобода. Ограниченията ѝ до степен на принуда са върху кръга на читателите: този кръг е малоброен и формиран чрез ИЗБОР и ПОДБОР. В много от случаите е и конспиративен. Наказателните заплахи са към онзи, у когото се намери ръкописният вестник. Това ни задължава да признаем, че ръкописният вестник постига различен ТИП МЕДИЙНО ОБЩУВАНЕ. А теоретичното му ос-

ветляване става все по-необходимо в ерата на електронната информация и формирането на теорията неизбежно трябва да започне от явления като ръкописния ученически вестник „Утро” от 1867 г.

Поради разкъсването на първите два броя не можем да научим програмата на вестника. Но в един по-късен отговор на читатели редакторът повтаря своето обещание с упоменаване и на комедии, от което проличава, че си е представял своя лист предимно образователен и литературен. На друго място се гневи на политическите новини (проклина ги: „пусти-опустели”), че заемат ограниченото място на малкия му лист и не оставят поле за обещаните повести, басни, любопитни знания.

Според практиката на в. „Македония” – често да си променя подзаглавията, и във вестник „Утро” се появяват варианти за насоката му: „листа е научен и полезен” (19 септ. бр. 1) и веднага в бр. 2: „Листът е за наука и разговорка”. Следват: „Лист научен и разговорен”, „Лист за добри разговори” и редица други.

От това направление се определя и сравнително устойчивата подредба на текстовете. На първа страница е винаги повест, с продължения в десетки броеве. Започва с повестта „Сирота Добра”. След финала ѝ се появява преведената от руски „Трудолюбие и леност”. После първото място се предназначава за поргрети на писатели („Карамзин”), за житието на св. Теодора от град Александрия, за описание на Седемте чудеса на света. Там е поместена (с продължение в няколко броя) и комедия без заглавие. Не проличава дали е преводна, макар че в листата на персонажите стопаните са наречени „хазай”. Но тя е толкова естествена, жива и спонтанна, че има качества на оригинална. Смисълът ѝ, освен ранната поява (1867 г.), е в изненадата, че е единствената опазена от Възраждането площадна комедия, с присъщите на жанра техники и решения.

Като „повест” е определен и текстът „Великодушие и доверие” с главен герой г-н Ерве. Поместени са и по-кратки наративи като „повест Три глупости” и др.

Публикуването на повестите, както при опитни журналисти, прекъсва на върха на интригата, следвани от съвсем различни рубрики и продължавани в предстоящите броеве. Силно впечатление оставя намесата на редактора преди да прекъсне текста с думата „следи”. Младият преводач разиграва не само използваната в журналистиката техника на фейлетоните с продължение, а въвежда задачи, които много приличат на днешните книги-игри. „Читателю! Добра повест. Чети да видиш како ще ся свърши края на тая повест. Какво е добро трудолюбието и колко е ниско леността!” В броя от септември: „Ех, читателю, сега как ще

посоветуваш Сенюшка да иди ли да проси в града или да не ходи. Наистина, ще кажеш трябва да иде като имат толкос притеснение, до този степен на бедността като са. Аз ще кажа не бива, но да търси други спосоп, но да чакаме да видим как ще стане. Подпис ССБобчев.”

С публикуваните още стихотворения, хумористични песни, диалогични фейлетони вестникът отстоява свое присъствие в литературната периодика.

При рубрицирането се следва примерът на в. „Македония” и на в. „Гайда”. В рубрика „Гайдучката ми” се помества стихотворение, в „Гайдуница” – народна песен за комара и мухата, „Дребулии от ручилото на гайдицата на „Утрото” и пр. Така Славейковите изобретения за заглавия вече се възприемат и налагат като жанров знак за поетични или песенни текстове.

В цялото течение на еленския вестник „Утро” е демонстриран висок пиетет към Петко Рачев Славейков. Препредадени са негови стихотворения „Живите да работят” и „Трите рани” без посочване на автора им, което е знак, че те са били познати на читателите. Преписан е и очеркът „Дядо Дечо” с продължения в няколко броя, есето „Отечество”. Толкова е голяма сантименталната привързаност на редактора към Славейков, когото вероятно лично е срещал, че въвежда името му в естественонаучно съобщение за наследствено ранно побеляване на косите на младите хора. Започва с пример за познати двама братя, побелели по рождение. И без да употребява термин (нито албиноси, нито някакъв друг), припомня, че косите „на Петка Рачева, българския поета и на сина му са на върха на бели кичори”. Макар и в битов пример, Петко Рачев пак се споменава с неотменното определение „българския поета”.

Обобщаващ образ на младежката адмирация към редактора на „Гайда” е илюстрацията в бр. 4 от 11 септември в дясната колона на последната страница, изобразяваща млад гайдар зад решетки (рисунокът обаче по-скоро напомня захлупен под кош, както правят селянките с избрано за курбан пиле). Текстът под илюстрацията се мисли за иносказателен, а всъщност е много ясен: „Едно време запрели в една къща един гайдар по някой си причина (усети са). И той, запрян макар, пак я надува...”

Очарователно е напомнянето „Усети са!” т.е. помисли какво искам да ти кажа!

И вдъхновението за комедия се показва пак инспирирано от Славейков. Срещу поместената малка сцена от „Малакова” на Славейков

(Драган и Стоян намират малакова), редакторът паралелно публикува под заглавие „Новина е туй” своя закачка към „търновчанки”, в която тъжната съдба на майстора на метли, посочена само в едно изречение, е изобретателно постигната сатирична поанта.

Няма да е пресилено, ако кажем, че появата на вестник „Утро” е жест на носталгия на младите по вестник „Гайда” – поради спирането му. За този вестник Славейков е обсипван с укори от консерваторите. За тях е скандално въвеждането на народния битов и ритуален хумор в официалната преса; конфузно им звучат личните сантиментални изповеди на поета. А тъкмо тези волности откриват своята публика у юношите. Просто вестник „Утро” е ехо на спрения цариградски хумористичен вестник, отекващо от „благочестивия град Елена” близо три месеца.

В друг план – вече в отговорното ниво на обществените тревоги – много често се предлагат извадки от в. „Македония”. Винаги се подчертава, че от там е взета дадена информация – като неогласен сигнал, че това е достоверната вест или подobaващото тълкуване – най-често противопоставени на извадки от в. „Турция” или на други издания, тенденциозни към българите.

ПОЛИТИЧЕСКИ НОВИНИ. В противовес на неudържимото и творящо чувство за хумор в кратките литературни форми, ученикът-вестникар застава неочаквано сериозно към представянето на политически новини. Конкретният му подбор е точно мотивиран – да следи и осмисля трите движения през лятото и есента на 1867 година, съдбовни за българите:

1. Решаването на църковния въпрос, непостигнато въпреки всенародните усилия през изтеклите седем години. Тази тема е толкова своя, че се коментира без пояснения само като „въпросът”. (Да не забравяме тревожното и пристрастното ѝ преживяване в града – родно място на Иларион Макариополски.)

2. Очертаването: и дипломатически, и във война – на възникналия Източен въпрос, в който са въвлечени всички европейски империи.

3. Революционните движения на Балканите: Критското въстание; учредяването на Българския таен революционен комитет; навлизането на няколко чети в България – на Панайот Хитов при Тутракан на 29 април 1876 със знаменосец Васил Левски, на Филип Тотю на 17 май при Свищов, дала две големи сражения тъкмо в Търновския край, последвани от репресии и жертви, и още няколко по-малки чети в различни точки на дебаркиране, предназначени да се слеят с двете основни.

Четническото движение на българска земя прераства в международен проблем след убийството в Русе на австрийския параход „Германия“ на пътуващите към четата си в Сръбско български войвода Никола Върбанов и сърбина-знаменосец Цвятко Павлович.

Този сгъстен поток от събития е обхванат не само в „политически новини“ на вестника, но и от коментарни статии и прогнози на редактора. Много често той само подхвърля предизвикателството за коментиране като римуваното от 21 авг. бр. 5: „Италия бунтува. Испания върлува. Гърция блънува, пак Крит сънува. Че кой бодърствува?“ Римуването, структурата на скоропоговорката, активният въпрос накрая – всичко подканя да бъде споделено със събеседник, да бъде обмислено.

Понякога в неподозирана рубрика тихомълком се провира опасно внушение „а това да знаеш, че Тотю воевода (Български Гарибалди), надеющий освободител е“ (21 авг. бр. 6). Примерите са разнообразни и търсят динамика и участие при приемането и предаването на новините.

Тук няма да ги анализираме в информационната им тежест, нито в историческото им значение като непосреден, спонтанен отглас у съвременен млад тълкувател. Материалът е достатъчно изразителен, за да стане основа на специално историческо изследване. Ще се спрем само на някои специфики в журналистическата практика на амбициозните дилетанти – да станат изразители на своята публика; като поданици на Османската империя те многократно отричат идващите от европейската преса твърдения, че в България има революционно движение. Искат им се обаче да не премълчават, поне само да подкажат същинското състояние на духовете. И инсценират два конспиративно комуникиращи материала в публикации от два последователни дни. На 19 септ. бр. 3 пуска шеговито съобщение, което при пръв прочит не разкрива умисъла си: „Що вършим с тези новини? Ний бяхме известили, че новините, които дошле от Цариград ги стъпкали в лена и ги турили под зап в бъчова. За наше щастие да забравят в коя бъчова биле турени и като донесли бъчовата в Елена зели да претачат същата бъчова, която била пълна с новините. Тогази, щом изваждат грездия и те търтиле да бягат. Хеле едному му идва на ум да ги улови. Ха ма, че хитър челяк – тура ба крак на дупката и те вътре заскачали.“

Според този откъснат от контекста си цитат можем само да предположим, че септемврийските грижи за стъпкването на виното и затварянето му в бъчви са първообраз на някаква шега, отнасяща се към дошлите от Цариград новини. Но на следващия 20 септември в бр. 2 четем предупредително формулирана рубрика „Цариградски новини“:

„Норд” уверява, че според сръбския народен лист българските бунтовници обезоръжили 3000 турци след една кървава битка. Поляците и арнаутите, които правяли част от тази войска ся обрели уж на Мехмед паша, че ще влезат в Балкана и ще му докарат вързани Тотя и Филипа, които им ся войводите. Ний знаем, че тия известия са измислени политически новини.”

Вече можем да се ориентираме в лабиринта – алюзия на цариградските новини с младо искрящо вино („те вътря заскачали”. Няма ли бунт? Досетете се, че има и то в напреднал етап на ферментация.)

Други пароли се прикриват във въвеждащите думи: хортува ся сега, че...”, „казват уж...”, „според разказването...” и тем подобни. Напр. (14 юли): „Казват уж, че Сърбите готвели за бой. С кого? “Или „Хортува ся „Пруский наследник ще да земе Шведската принцеса” и аналогично: „Хортува ся сега, че Омер паша победил критяните и казал, че много села му ся предали и си придали оръжията”. Въвеждащите думи са достатъчни да компрометират турското съобщение.

В политическите новини се очертава като тяхна особеност тенденцията те да се представят като срещи и разговори, договори и заговори между царстващите особи. Те, съпругите им, децата им и пр. непрекъснато пътуват напред и назад. Това доближава разказването до приказност и одомашнява елитните персони. Английската кралица винаги се нарича само Виктория, без никакви протоколни добавяния. Напр. в рубриката „телеграфически телеграфисвания”: „Султана много по салтанатлия го приели в Лондон. Виктория го улувил за ръка отидоха в (да) обядва. Също и султановите синове са улувиха един другото влязоха в стаята при баща си”. Или за Румъния след Съединението: „Княз Карл пообиколил земята т.е. в Молдова ходил и Кузовица тя го посрещнала добре”. („Кузовица” е съпругата на детронирания при Съединението княз Куза.)

Но приказното разказване не се предвижда на територията на Османската империя от нейните поданици. Напр. „Негово Превъзходителство Боюс бей, Сарафин на майка на Негово Императорско Величество Султана заминал за Париж”.

СТАТИСТИКА. Модерната за тогава наука бързо се налага като белег на всестранна информираност и компетентност. Знаем за престижа ѝ между основателите на Българското книжовно дружество в Браила, учили в европейски университети. Но загадка е как е проникнала до учениците в гр. Елена. Безспорно ще да е под формата на учебник, щом като в ученическия вестник всекидневно се предлагат разнообразни

статистики: на броя на действащите бойци във всяка европейска армия по време на война, на броя на зданията в Свищов, на броя на грамотните в Русия и мн. други. Тези публикации нямат дилетантски характер, защото са подчинени на систематизация, задължително качество при боравенето с този тип данни. Представени са статистики за всички познати близки и далечни държави: Статистика на Турското царство въобще; на Франца; на Бавария; на Испания и пр. Статистика на евреите; на Дамаск. Така се натрупва за абонатите един полезен и проверен информационен корпус, удобен за всякакви справки.

ЛЮБОПИТНИ НЕЩА. В броя от 3 юли С. Бобчев предлага с писмо на поръчителя си (останал анонимен) да издава вестник „Любопитност”, впоследствие го нарича „Любопитство”, с периодичност „всяка неделя”. „Една четвърт от книгата, сгъната на 4 листа любопитни неща”. Но не среща съгласие и внася събрания вече материал под нова рубрика във в. „Утро”. Застъпени са всички възможни области на любознателността дори до характерология на отделни нации, а и тя – разделена на специфики за мъжете и отделно за жените. Темите се развиват съобразно предмета и предварителните знания на читателя. В обяснението „Защо кукурекват петлите нощя” се започва от митологична версия, представят се и религиозните: на християните и от корана – докато накрая, с ефектно въвеждане чрез „а пропо” се предлага и научен отговор.

Преобладават описания на „първите неща” – първия вестник, първия параход, първата печатна книга и пр. Дали тези малки текстове не са колекционирани поради възприет философски възглед за „първото, което предопределя”? Или са умел дидактичен похват? Има смътна податка в обяснението на думата *gazeta*, дошла от монетата *gazeta*, с която се купувал един брой от първия вестник в Италия. Освен внушената тежест на знанието за ”първото”, тази бележка издава и руския си извор.

Вече в открито образователния пакет на „любопитни вести” са по-пространствените: „Кой е изнамерил телеграфа?”, „Колко говорими езици има по света?”, „Кои са 7-те чудеса на света?”. Те провокират и други по-обстойни описания: като продължение в няколко броя е представен Цариград от древността до блясъка му на османска столица.

Навярно днес ще се окажат преодолени много от обясненията, дадени преди 140 години за любопитните неща. Те обаче задържат и съвременното любопитство като „станции” в интелектуалното развитие на българската възрожденска младеж, която реално завършва борбите за свобода и поема дълга на „строители” на модерната държава.

ПРИРОДОНАУЧНИТЕ ЗНАНИЯ са представени във вестника по съответстващо съвременен начин: чрез статистически данни, конкретно-описателно и цветни илюстрации. Можем да ги възприемем като нова реплика към наследеното – любимия за цялото Българско възраждане – „Рибен буквар” на д-р Петър Берон. Но тук вече амбицията е да се представят класифицираните, проверени знания за животни, птици, риби, мекотели по видове и родове или, както е казано във вестника, „разни тюрлии”. Описанията са по книжовни извори и дистанцирането на фиктивната представа от реалното предизвиква много хумористични за днешния читател разминавания. Дори и затова, те продължават да са интересно четиво.

РИСУВАНЕТО е непреодолимо влечение на редактора и на сътрудниците му. Те откриват поле за изява в последната страница на в. „Утро”. Въпреки напрежението да мултиплицират всеки ден по няколко броя, те – прецизно за възможностите си – изработват и илюстрациите. Вълнува ги главно живописният ефект, поради което рисуват цветно и животни, които никога не се срещат шарени, и така добре познати като пеперудата и какавидата на копринената буба, и невидени като жирафа. Голямо предизвикателство за мозайката с цветни пастели е корубата на костенурката, наречена в текста „костена жаба”.

За **ЗАКЛЮЧЕНИЕ** още е рано. Освен безспорното, което вече се каза, че в ръцете ни е един **УНИКАТ** на 140 години.

БЕЛЕЖКИ

¹ За Стоян Попандреев Робовски вж. Очерка на **Иван Радев** // Радетели за просвета и книжнина. С., 1986; **П. С. Кършовски и Н. Бобчев**. Ст. П. А. Робовски. // Еленски сборник, кн. 1, Елена, 1931, 231–236; **П. Асенов**. Ст. Робовски. // Еленски сборник. Под ред. на Ст. Сираков, т. 2, 1968, 324–337.

² За Никифор Попконстантинов вж. **С. С. Бобчев**. Моят учител Н. Попконстантинов. // Еленски сборник, кн. 2, 1938.; **П. Асенов**. Н. Попконстантинов. // Еленски сборник, 1968; **Ал. Арнаудов**. Никифор Попконстантинов. // Радетели за просвета и книжнина. С. 1986.

³ За Андрей Попдойнов Робовски вж. **С. С. Бобчев**. Автобиографични сведения за А. Робовски. // СБНУ, кн. 21, 1905; **Милан Радивоев**. Поп Андрей Робовски. // БАН, кн. 11, 1920. П. Асенов. Поп Андрей Робовски. // Еленски сборник, 1968, с. 244–252.

⁴ Прочетена на конференцията по случай 200 години от първата печатна книга – НБКМ, 2006 г.

⁵ Вж. **С. С. Бобчев**. Преглед на българския переодичен печат. // Юбилеен сборник по случай 50 годишнината на българската журналистика.